

УДК 338.2

Хмельницька Д.В.
аспірантНауково-дослідного економічного інституту
Міністерства економічного розвитку і торгівлі України

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Стаття присвячена дослідженню підходів до планування, спрямованого на розвиток людського потенціалу. Також надається огляд стратегічних орієнтирів людського розвитку, визначених у глобальних доповідях про людський розвиток Програми розвитку ООН. Особливу увагу приділено аналізу новітніх тенденцій людського розвитку та питанням використання концепції людського розвитку у процесі планування національного розвитку.

Ключові слова: людський розвиток, людський капітал, концепція людського розвитку, інвестування у людський капітал, стратегічне планування.

Хмельницкая Д.В. СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ПЛАНИРОВАНИЮ РАЗВИТИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА

Статья посвящена исследованию подходов к планированию, направленному на развитие человеческого потенциала. Также предоставляется обзор стратегических ориентиров человеческого развития, определенных в глобальных докладах о человеческом развитии Программы развития ООН. Особое внимание уделено анализу новейших тенденций человеческого развития и вопросам использования концепции человеческого развития в процессе планирования национального развития.

Ключевые слова: человеческое развитие, человеческий капитал, концепция человеческого развития, инвестирование в человеческий капитал, стратегическое планирование.

Khmelnytska D.V. MODERN APPROACHES TO PLANNING OF HUMAN DEVELOPMENT

The article investigates approaches to planning aimed at human development. It also provides an overview of strategic goals of human development identified in the global Human Development Report prepared by United Nations Development Programme. Particular attention is paid to analysis of the recent trends in human development and the use of the concept of human development in the process of development planning.

Keywords: human development, human capital, concept of human development, investment in human capital, strategic planning.

Постановка проблеми. Наукові дослідження питань людського розвитку визначили провідну роль людини у суспільних та економічних відносинах у XXI столітті. Необхідність наближення вітчизняної системи стратегічного планування до загальносвітових на світовому рівні стандартів обумовлює запровадження нових підходів до стратегічного планування, орієнтованого на людський розвиток та інвестування у людський капітал. Формування сучасних моделей економіки (інноваційної, креативної, соціально орієнтованої, економіки, що базується на знаннях, тощо) відбувається під впливом сучасних глобалізованих процесів. Наразі прискорюються процеси розповсюдження знань, посилюється роль інновацій та зростає значення найсучасніших галузей з великою доданою вартістю, що будуються на креативних здобутках та інтелектуальній власності. У кожній економічно розвиненій країні сформована власна модель ринкової економіки, становлення якої відбувалося під впливом історичних традицій, конкретних умов її функціонування та розвитку. Цілком зрозуміло, що відсутні єдині стандарти. Так, модель економіки США суттєво відрізняється від моделі економіки Японії, так само як економічна модель Німеччини – від моделей Фінляндії або Швеції. Проте визначною спільною рисою планування розвитку тих країн, що прагнуть здобути або зберегти світове лідерство, є планування переходу до інноваційної моделі розвитку. Розбудова такої моделі, перехід до економіки знань є безперервним процесом інвестування у людський капітал, а отже, і у розвиток людської особистості. За рівнем конкурентоспроможності економік перші місця у світі посідають саме ті країни, що встановлюють високі соціальні стандарти, інвестують в освіту та науку (одночасно ці країни належать до групи країн з високим рівнем людського розвитку за Індексом людського розвитку ПРООН). Це обумовлює необхідність дослідження сучасних підходів до людського розвитку та інвесту-

вання у людський капітал, згідно з якими, соціальна частина державних витрат є не просто обов'язком по відношенню до громадян, а чинником отримання вищого економічного ефекту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Концептуальні питання людського розвитку та введення у науковий обіг нових показників багатомірного людського розвитку на глобальному рівні досліджені у працях лауреатів Нобелівської премії Амартії Сена та Джозефа Стігліца. Науковою школою таких вчених, як О. Грішнова, Е. Лібанова та О. Макарова розроблено фундаментальні, теоретико-методологічні засади моніторингу людського розвитку в Україні, у тому числі шляхом введення регіонального індексу людського розвитку, що щорічно розраховується для всіх областей України, та досліджень, які склали основу Національних доповідей про людський розвиток.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати дослідження, яке полягає у вивченні стратегічних напрямів людського розвитку для планування та забезпечення ефективності інвестування у людський потенціал. Також завданням дослідження є аналіз сучасного бачення концепції людського розвитку та її місця у процесах державного управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні підходи до планування розвитку в умовах переходу до постіндустріального суспільства враховують положення концепції людського розвитку, яку було введено у науковий обіг та у практику державного управління у 1990 році. За визначенням Махбуб-уль-Хака, наведеним у Доповіді про людський розвиток ПРООН 1990 року, основною метою розвитку є «...розширення вибору для людей. Людина може робити вибір будь-яку кількість разів і з часом змінювати його. Люди надають значення досягненням, які безпосередньо не відображаються у показниках доходів і добробуту населення, таким як доступ до знань, краще харчування та медичне обслуговування, безпечніша пра-

ця, захист від злочинності та фізичного насильства, задоволення дозвіллям, політичні та культурні свободи, відчуття залучення до життя громади. Метою розвитку є створення середовища, яке надає людям можливість прожити довге, здорове і творче життя» [1, с. 10]. Взаємозв'язок між людським розвитком та економічним зростанням було досліджено у Доповіді 1996 року, в якій було визначено, що «людський розвиток є метою, а економічне зростання лише засобом її досягнення». Згідно з концепцією людського розвитку, економічне зростання може забезпечити зміцнення людського капіталу за умови спрямування достатнього рівня державних витрат у розвиток соціальної сфери та справедливого розподілу ресурсів в економіці [2, с. 56]. У Доповіді зазначено, що суспільний прогрес залежить від моделі економічного зростання, швидкі темпи якого не обов'язково призводять до відповідного зростання зайнятості. Збереження відносно високих рівнів безробіття, бідності та соціальної нерівності загрожує соціальній стабільності та може уповільнювати темпи економічного зростання, з іншого боку економічне зростання може взагалі не мати впливу на процеси людського розвитку та скорочення масштабів бідності та нерівності [3, с. 34]. У Доповіді про людський розвиток «Реальне багатство народів: шляхи людського розвитку» 2010 року представлено оновлене визначення людського розвитку: «розширення можливостей і свобод людей, створення таких умов, які б дозволили людям прожити довге, здорове і продуктивне життя, та досягти інших цілей, які мають значення; активно брати участь у формуванні справедливого та сталого розвитку на нашій планеті. Люди є як споживачами, так і рушійною силою людського розвитку, як окремо так і разом» [4, с. 2]. З 1990 року підходи до розвитку людського капіталу, викладені у Доповідях про людський розвиток, використовуються у процесі державного управління багатьох країн.

У Доповіді про людський розвиток 2014 року «Забезпечення сталого прогресу людства: зменшення уразливості та формування життєстійкості» зазначено, що наразі 2,2 млрд осіб у світі перебувають в умовах багатовимірної бідності, понад 80 відсотків населення світу відчувають недостатню соціальну допомогу, майже 842 млн осіб потерпають від голоду. Понад половина всіх працюючих (1,5 млрд осіб) перебувають в умовах неповної зайнятості [5, с. 3].

У Доповіді 2014 року пропонується саме такий підхід, який крізь призму людського розвитку формує новий погляд на уразливість як на сукупність ризиків, які накладаються один на одного і взаємно посилюють один одного. Прояви структурної вразливості, які зберігалися та посилювалися з часом у результаті дискримінації та інституційних недоліків, мають вплив на стандарти життя населення. Можна виокремити такі групи, що найбільш гостро відчувають такий вплив: 1) бідні, соціально виключені, неформально зайняті; 2) жінки, люди з інвалідністю, мігранти, національні меншини, діти, люди похилого віку, молодь; 3) окремі громади, регіони [5, с. 19]. Концепція уразливості пов'язана з життєвим циклом людини, тобто можна виокремити особа чутливі етапи життя людини, на яких потрясіння можуть мати найбільший вплив. Це, зокрема, перша тисяча днів життя, перехід від навчання до праці та припинення трудової діяльності у зв'язку з виходом на пенсію. На стан та життєстійкість людського потенціалу впливають інвестиції, здійснені на попередніх етапах життя, а з іншого боку, від навіть короткострокових потрясінь можуть бути довготривалі наслідки.

Важливим є забезпечення універсального підходу до надання основних соціальних послуг задля зміцнення життєстійкості країни. На підставі порівняльного аналізу системи соціальної допомоги країн із різними рівнями доходів і різними системами управління, які або почали впроваджувати активну соціальну політику, або вже повністю її впровадили (серед цих країн не тільки розвинені країни, такі як Данія, Норвегія та Швеція, а й також швидко зростаючі економіки, такі як Південна Корея, та країни, що розвиваються, зокрема Коста-Ріка), можна спростувати ідею про те, запровадження універсального підходу до надання основних соціальних послуг є ефективним лише для розвинених країн з високим рівнем людського розвитку. Водночас можливо є ситуація, коли рівні можливості потребують нерівного ставлення до різних груп населення. Необхідно надавати більші ресурси та забезпечувати доступ до послуг бідним, виключеним та маргіналізованим групам, для того, щоб зміцнити потенціал і можливість життєвого вибору кожного.

На сучасному етапі розвитку доцільно повернутися до зобов'язання щодо повної зайнятості, яка була головним напрямом макроекономічної політики у 1950-1960-х роках, але відійшла на другий план через конкуруючі політичні цілі після нафтових шоків 1970-х років. Можна стверджувати, що повна зайнятість надає соціальні дивіденди, які переважають приватні вигоди, у тому числі сприяючи соціальній стабільності та згуртованості. Визнаючи виклики стосовно повної зайнятості, з якими стикаються країни, що розвиваються, доцільно зосередитися на структурній трансформації, з тим, щоб сучасна формальна зайнятість поступово охопила більшу частку робочої сили, включаючи перехід із сільського господарства у промисловість і сферу послуг, за умови здійснення підтримуючих інвестицій у розвиток інфраструктури та освіти. Загрози (у тому числі фінансові кризи, наслідки зміни клімату, конфлікти та потоки біженців тощо) мають транснаціональний характер, але їх наслідки відчуваються на місцевому і національному рівнях. Транснаціональні загрози неможливо подолати самостійними діями окремих держав; вони вимагають зусиль з боку всієї міжнародної спільноти, що мають виходити за межі таких короткострокових заходів реагування, як гуманітарна допомога.

«Уразливість має багато причин і наслідків. Зменшення уразливості є ключовим компонентом будь-якої програми прискорення людського розвитку. Для скорочення уразливості нам необхідно підходити до планування комплексно та системно», – зазначив лауреат Нобелівської премії Джозеф Стігліц [5, с. 85].

За даними Доповіді про людський розвиток 2014 року, значення Індексу людського розвитку (ІЛР) України за 2013 рік дорівнює 0,734 – цей показник належить до високої категорії людського розвитку, що ставить країну на 83 позицію з 187 країн і територій. За період з 1990 до 2013 року значення ІЛР України зросло з 0,705 до 0,734, або на 4,1 відсотка, тобто у середньому приблизно на 0,18 відсотка за рік. За період з 1980 до 2013 року очікувана тривалість життя при народженні в Україні зменшилася на 0,8 року, середня тривалість навчання зросла на 3,9 року, очікувана тривалість життя збільшилася на 3,1 року. Валовий національний дохід (ВНД) на душу населення в Україні за період з 1990 по 2013 рік зменшився приблизно на 24,2 відсотка [5, с. 161, с. 165]. Як відомо, ІЛР – це підсумкова міра для оцінювання довготривалого прогресу за трьома основними вимірами людського розвитку:

Таблиця 1

**Напрями розвитку людського потенціалу
(відповідно до Доповідей про людський розвиток ПРООН за 1990-2014 роки)**

Рік	Назва та ключова тема доповіді	Напрями та підходи до розвитку людського потенціалу та його моніторингу
1990	Концепція і вимірювання людського розвитку	Запропоновано визначення людського розвитку (процес розширення вибору для людей), введено Індекс людського розвитку (ІЛР)
1991	Фінансування людського розвитку	Визначено реальну мету людського розвитку (яка полягає у збільшенні вибору людей), введено Індекс свободи людини (ІСЛ)
1992	Глобальні виміри людського розвитку	Визначено процеси розширення вибору для людей, введено Індекс політичної свободи (ІПС)
1993	Участь людей	Визначено шляхи громадської участі для розширення вибору
1994	Нові виміри безпеки людей	Визначено підходи до створення безпечного середовища, в якому всі люди можуть розширити свої можливості
1995	Гендер і людський розвиток	Визначено засади гендерної рівності, розширення вибору для жінок, введено Індекс розвитку з урахуванням гендерного фактору (ІРГФ), введено Показник розширення можливостей жінок (ІРМЖ)
1996	Економічне зростання і людський розвиток	Визначено взаємозв'язки між економічним зростанням та людським розвитком, введено Індекс бідності за можливостями (ІБМ)
1997	Людський розвиток як засіб ліквідації бідності	Визначено засади скорочення нерівності і подолання бідності, введено Індекс бідності (злиденності) населення для країн, що розвиваються (ІБН-1)
1998	Споживання для людського розвитку	Визначено підходи до процесів споживання та розширення вибору для людей, введено Індекс бідності (злиденності) населення для промислово розвинутих країн (ІБН-2)
1999	Глобалізація з людським обличчям	Визначено процеси глобалізації, глобальні процеси розширення вибору для людей
2000	Права людини і людський розвиток	Визначено засади підходу, що базується на правах людини, для використання у державному управлінні та взаємозв'язок між правами людини та розширенням доступу до суспільних благ
2001	Використання нових технологій для людського розвитку	Визначено взаємозв'язки між використанням нових технологій та розширення можливостей людини вести життя у відповідності з власними цінностями, введено Індекс технологічних досягнень (ІТД)
2002	Поглиблення демократії у фрагментованому світі	Визначено шляхи розширення можливостей людини вести життя у відповідності з власними цінностями, введено Індекс ефективності управління (ІЕУ)
2003	Цілі розвитку тисячоліття, сформульовані у Декларації Тисячоліття: міждержавний пакт для подолання бідності	Визначено Цілі розвитку тисячоліття (ЦРТ) до 2015 року, визначено напрями розвитку людського капіталу, введено систему ЦРТ (8 цілей, 21 завдання розвитку та 60 показників для вимірювання прогресу)
2004	Культурна свобода в сучасному багатоманітному світі	Визначено підходи до розширення вільного вибору людей жити у відповідності з власними цінностями
2005	Міжнародне співробітництво на роздоріжжі: допомога, торгівля і безпека	Визначено підходи до розбудови міжнародного співробітництва для забезпечення можливостей людей жити у відповідності з власними цінностями
2006	Поза нестачею води: влада, бідність і глобальна водна криза	Визначено підходи до запобігання можливих кризових явищ та процеси розширення доступу людей до якісної води
2007/2008	Боротьба зі змінами клімату: солідарність людей у поділеному світі	Визначено підходи до боротьби зі змінами клімату
2009	Подолання бар'єрів: людська мобільність і розвиток	Визначено підходи до розширення свобод людей жити своїм життям на підставі свого власного вибору місця проживання
2010	Реальне багатство народів: шляхи людського розвитку	Запропоновано оновлене визначення людського розвитку (розширення можливостей і свобод людей, створення таких умов, які б дозволили людям прожити довге, здорове і продуктивне життя), введено ІЛР, скоригований на нерівність (ІЛРН), Індекс гендерної нерівності (ІГН), Індекс багатовимірної бідності (ІБВ)
2011	Сталість і рівність можливостей: краще майбутнє для всіх	Визначено підходи до сталого розвитку та шляхи досягнення екологічної сталості, у т.ч. порядок денний глобальних дій у галузі енергетики та захисту екосистем та засоби усунення диспропорцій в системі охорони здоров'я, освіти тощо
2013	Піднесення Півдня: людський прогрес у багатоманітному світі	Визначено підходи до динамічного розвитку, у т.ч. вивчено досвід розбудови людського капіталу зростаючих економік світу
2014	Забезпечення сталого прогресу людства: зменшення уразливості та формування життєстійкості	Визначено підходи до зменшення уразливості, забезпечення загального доступу до основних соціальних послуг та зміцнення політики соціального захисту й повної зайнятості задля активізації та закріплення прогресу та розвитку

Джерело: побудовано автором на основі [6]

довге та здорове життя доступ до знань та гідний рівень життя. Рівень життя у Доповіді 2014 року вимірюється ВНД на душу населення, вираженим у міжнародних доларах 2011 року та конвертованим з використанням рівнів паритету купівельної спроможності. Для забезпечення якомога більшої порівняльності між країнами, ІЛР побудовано на міжнародних даних Відділу ООН із народонаселення, Інституту статистики Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури та Світового банку.

Висновки з проведеного дослідження. Створення умов для людського розвитку передбачає визначення шляхів розширення можливостей та свобод людей та запровадження планування, що конкретизує шляхи інвестування у людський потенціал. В Україні необхідно досліджувати тенденції людського розвитку та запроваджувати нові підходи до «людноцентричного» стратегічного планування національного розвитку. В Україні необхідно передбачати такі способи оптимізації зв'язку між економічним зростанням і людським розвитком: 1) нарощення інвестицій у соціальну сферу, в освіту, охорону здоров'я, професійну підготовку, що сприяє реалізації здібностей людей, їх активній участі у виробництві та розподілі благ; 2) нарощення інноваційних інвестицій, запровадження нових інструментів фінансування досліджень і інновацій, що сприятиме як економічному зростанню, так і створенню нових робочих місць; 3) сприяння розвитку високотехнологічних галузей та галузей з великою доданою вартістю, що у свою чергу, забезпечить розкриття творчого потенціалу людини; 4) забезпечення більш справедливого розпо-

ділу доходу та багатства, що забезпечує матеріальну основу розвитку людського потенціалу менш конкурентоспроможних груп населення та гарантує скорочення масштабів нерівності; 5) досягнення збалансованості соціальних витрат з метою як зміцнення економічної бази соціальної сфери, так і забезпечення соціальної справедливості; 6) підвищення якості життя населення на підставі вивчення прогнозованого впливу запланованих заходів на стан життя населення; 7) забезпечення гідного рівня життя як традиційно вразливим верствам населення, так і так групам населення з так званою «новою» вразливістю, викликаною конфліктом на сході країни (маються на увазі групи населення, які є потерпілими від наслідків конфлікту на сході країни та групи внутрішньо переміщених осіб, яким має бути надана допомога).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Human Development Report 1990: Concept and Measurement of Human Development.. – New York : UNDP, 1990. – 141 p.
2. Human Development Report 1996: Economic Growth and Human Development. – New York : UNDP, 1996. – 287 p.
3. Human Development Report 2000: Human Rights and Human Development. – New York : UNDP, 2000. – 309 p.
4. Human Development Report 2010: 20th Anniversary Edition. The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development. – New York : UNDP, 2010. – 238 p.
5. Human Development Report 2014: Sustaining human progress: reducing vulnerabilities and building resilience. – New York : UNDP, 2014. – 225 p.
6. Офіційний сайт Програми Розвитку ООН, United Nations Development Programme, Human Development Reports [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hdr.undp.org/en>.

УДК 637.1(477)045

Чернійчук Н.Ю.
асистент

Вінницького національного аграрного університету

МОЛОЧНА ПРОМИСЛОВІСТЬ УКРАЇНИ

Досліджено розвиток молочної промисловості України. Проаналізовано основні тенденції та перспективи розвитку ринку молочної продукції. Розглянуто основні шляхи удосконалення технології виробництва молочних продуктів, а також способи розширення їх асортименту і підвищення якості.

Ключові слова: ринок, суб'єкти ринку, якість молока, конкурентоспроможність виробників, переробка молока.

Чернійчук Н.Ю. МОЛОЧНАЯ ПРОМЫШЛЕННОСТЬ УКРАИНЫ

Исследовано развитие молочной промышленности Украины. Проанализированы основные тенденции и перспективы развития рынка молочной продукции. Рассмотрены основные пути усовершенствования технологии производства молочных продуктов, а также способы расширения их ассортимента и повышение качества.

Ключевые слова: рынок, субъекты рынка, качество молока, конкурентоспособность производителей, переработка молока, качество молока.

Cherniychuk N.Y. DAIRY INDUSTRY OF UKRAINE

Investigated the dairy industry of Ukraine. The basic trends and prospects of the dairy market. The main ways to improve the technology of dairy products, as well as how to expand their range and increase quality.

Keywords: market, market actors, milk quality, competitive producers, milk processing, milk quality.

Поставлена проблема. Молочна продукція – це повсякденний і традиційний продукт харчування, що споживається усіма віковими групами населення від немовлят до літніх людей.

Сфера виробництва молочних продуктів – надзвичайно приваблива галузь харчової промисло-

вості, для якої характерний незмінний попит на продукти повсякденного споживання. Загальним завданням для господарських суб'єктів, які працюють у даній сфері, є зміцнення позицій на внутрішньому ринку та вихід і закріплення на зовнішніх ринках [1].